

Ἰστίαν πρὸς γνῶσιν περιήμων τινῶν γεγονότων, καὶ σημειοὶ ὅτι θέλει εὐθύς τῷ προσενεχθῇ ἡ Σάμος καὶ τὸ Πολυκράτους πάθος καὶ ἡ πλάνη τῆς Ουγυτρός μέχρι Περσῶν (70), ἐντεῦθεν ὅμως δὲν δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι, ὅσα ἀποκαλεῖ ἀντικείμενον ἱκανὸν νὰ χορηγήσῃ ὕλην εἰς τὴν μιμητικὴν τέχνην, ὑπῆρξαν καὶ τῆς δραματικῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὅτι ὁ Ἀνακρέων, οὐτινος οὐδὲ μνημονεύει, ταῦτ' αὐτοῦ ἀνεδέχθη καὶ ἐπραγματεύθη.

Ὡστε ἀρκεῖ νὰ εἰπώμεν ὅτι μεταξὺ τῶν ποθουμένων τοῦ ποιητοῦ ἔργων ὑπῆρχε τὸ ἐπιγραφόμενον *Ὀνειρον* (71), καὶ ὅτι Νεάνθος ὁ Κυζικηνὸς (72) ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἐφευρετὴν τοῦ βερβίτου, τοῦ ὀργάνου ἐκείνου, ὅπερ, μαχόμενον εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἀνακρέοντος ὅτε αὐτὴ ἐβούλετο νὰ ψάλλῃ τοὺς Ἀτρείδας καὶ τὸν Κάδμον, ἦχει μόνον τοὺς ἔρωτας· διὸ καὶ χαίρειν λέγων τοῖς ἥρωσιν, ἔρωτας μόνον ἔψαλε, παίζων δι' αὐτοῦ ἀρμονίας τρυφεράς καὶ ἀνταξίας τῆς διαλέκτου καὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν ὑπ' αὐτοῦ προαιρεθέντων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος· πλείονα δὲ ἠθέλομεν γινώσκειν, ἔάν ὁ βίος αὐτοῦ, ὁ ὑπὸ Χαμαιλέοντος τοῦ Ποντικοῦ συγγραφεῖς (73), δὲν ἤθελε καταναλωθῇ ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἢ κεκαλυμμένος δὲν ἔκειτο ἴσως ἄχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς λήθης ἢ τοῦ κονιορτοῦ βιβλιοθήκης τινός.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΤΥΠΟΥ ΤΙΝΟΣ ΤΟΥ

ΥΠΟ ΑΝΑΡΘΗΚΟΥ ΝΟΥΚΙΟΥ ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ ΤΥΠΙΚΟΥ

Τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας

~*~*~

Τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων αἱ ἐκδόσεις αἱ ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὴν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδι γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἐκεῖ βιωσάντων ἑλλογιμῶν ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους μας ὑπάρχουσι τόσον σπάνιαι τὴν σήμερον, ὥστε ἔάν τις βιβλιοθήκην τινα κατὰ τὴν Εὐρώπην φυλάττεται αὐτῶν ἀντίτυπον, ἢ καὶ εἰς μοναστήριον, κατὰ τὴν Ἀνατολὴν, περιλείπεται ἀκόμη ἐκκλησιαστικῆς ἔνεκχ χρήσεως, δικαίῳ τῷ λόγῳ πρέπει τοῦτο νὰ λογίζεται ὡς ἐν τῶν διὰ χειρὸς γραμμένων βιβλίων τοιαύτης σπανιότητος πρέπει, νομίζω, νὰ θεωρηθῇ καὶ ἀντίτυπόν τι τὸ ὅποιον ἐναγγεῖς ὑπέπεσεν εἰς τὴν περιέργειάν μου, ἀνῆκον εἰς τὸν ἀγαθὸν φίλον μου Κ. Π. Λάμπρον, τὸν ἀριστον τῶν καθ' ἡμᾶς Νομισμα-

τολόγων Ἑλλήνων(*). Τὸ ἀντίτυπον τοῦτο ἐνὶ τῷ Τυπικῷ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας, τὸ ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ ποτὲ ὑπὸ Ἀνδρονίκου Νουκίου, τοῦ αὐτοῦ λογίου ἀνδρός, ὅστις εἰς ἡμᾶς γνωστὸς πρὸ ὀλίγου ἐγένεν ἀπὸ τὰς εὐγλώττους τῶν ἀποδημιῶν αὐτοῦ σελίδας, τὰς τε προτέρας, τὰς ἐν Ὁξωνίῳ τὸ 1811 ὑπὸ J. A. Cramer ἐκδοθείσας ἐκ χειρογράφου τῆς Βοδλεϊανῆς Βιβλιοθήκης, καὶ τὰς περὶ τέρῳ ἐκείνας, αἱ τινες ἐκ χειρογράφου μετέπειτα τῆς Ἀμβροσιανῆς προσελθούσαι παρενείρθησαν ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς Ἰππ. Α. Μουστοξείδου ἐν τῷ περὶ τοῦ συγγραφέως αὐτῶν σπουδαίῳ καὶ ἑλλογιμῷ ἄρθρῳ τῷ ἐν τῇ *Πανθῶρᾳ* κατὰ τὸ πέρυσιν ἔτος (15 Αὐγούστου) καταχωρισθέντι.

Ἐπειδὴ ἡ ἐκδοσις αὕτη δυνατόν νὰ διέφυγε τὴν γνῶσιν τῶν ὅχι παρέργως ἀσχολουμένων εἰς τὰς ἀποβλεπούσας τὰ ἡμέτερα βιβλιογραφικὰ εἰρεῖνας, θέλω ἐκθέσει πρὸς χάριν αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπ' ἀκριβείας τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀντιτύπου τούτου ὁμοῦ μὲ εἴ τι ἄλλο ἔχει πρὸς αὐτὸ ἀναφορὰν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον.

Τὸ ἀντίτυπον, τὸ ὅποιον ὑπ' ὀφθαλμοῦς ἔχω, μεγέθους πέμπτου μήκου, καὶ μὲ τοὺς χαρακτῆρας ὑπάρχον χαλκογραφημένον τοῦ Ἀλδου, ἦτοι τῶν παλαιῶν τοῦ Βυζαντίου χειρογράφων, ἐλλείπον κατὰ τὸ παρὸν προμετωπίου ἢ ἐκ τύχης, ἢ καὶ διότι οὕτως ἐξεδόθη ἀπ' ἀρχῆς, καθὼς καὶ ἕτερα τῶν χρόνων ἐκείνων ὅχι ὀλίγα, εὐρίσκεται συνιστάμενον ἐκ φύλλων 189 μηδεμίαν φερόντων σελίδωσιν, ἦτοι δι' ἀριθμῶν σημειώσιν· τὰ δ' ἐν αὐτῷ περιεχόμενα ὑπάρχουσι τὰ ἐξῆς Α'. Τυπικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα. Β'. Μάρκῳ Ἀμαρτωλῷ Ἱερομονάχῳ σύνταγμα πορηθὲν εἰς τὰ ἀπορούμενα τοῦ Τυπικοῦ. Γ'. Ἐκ τῶν νομικῶν διατάξεων (κατ' ἐρωταπόκρισιν). Δ'. Νικολάου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἀναστάσιον καθηγούμενον τοῦ Σινᾶ ὅρους διὰ στίχων. Ε'. Ἀναστασίου Ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης περὶ τοῦ Ἀρτζιβουρίου. ΣΤ'. Πασχάλιον πορηθὲν ἐπὶ Βασιλείου Βαλέριδος τοῦ Κερκυραίου. Ὑποστρέφω εἰς τὸ τυπικόν, τὸ κύριον τοῦ ἀντιτύπου μέρος.

Τὸ βιβλίον, ὡς πρὸ ὀλίγου ὑπέμνησα, εὐρίσκεται ἄνευ τῆς προμετωπίδος σελίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἔάν τυχὸν ὑπῆρχε ποτὲ ἔπρεπε νὰ ἐγράφετο ἡ ἐπαγγελία αὐτοῦ, νὰ ὠνομάζετο ὁ ἐκδότης, καὶ νὰ ἐσημειόνοτο ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς τυπώσεως. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν μένουσιν ἄγνωστα καὶ ταῦτα ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ τεύχους, διότι ὁ μὲν ἐκδότης εὐθύς εἰς τὴν τῶρα τὰ πρῶτα φέρουσιν σελίδα αὐτὸς ἐχυτὸν διαδηλοῖ ἐν ἐπιστολῇ τὴν ὁποίαν ἀπευθύνει πρὸς τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ ἐνκριθιμους, Ἀνδρό-

(70) Περὶ Ὀρχήσεως.

(71) Σχολ. Νικάνδρ. στιχ. 1158.

(72) Ἀθήν. Δ.

(73) Αὐτ. Γ'.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Τὸ σπάνιον τοῦτο βιβλίον ὁ κατέχων αὐτὸ Κ. Λάμπρος προτίθεται ν' ἀφιερῶσθαι ὅσον οὕτω τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ, μετὰ καὶ ἄλλων πολυτίμων βιβλίων καὶ ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων.

νικος Νούκιος ἐπιγραφόμενος· τὰ δὲ λοιπὰ ὅτε τὰ πρὸς καὶ ὁ χρόνος σημειώνονται, ἢ ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὸ κράσπεδον τῆς τελευταίας τοῦ βιβλίου σελίδος κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν τυπογραφικὴν συνήθειαν οὕτως· « Ἐρετίσιν, ἐν οἰκίᾳ Ἰωάννου καὶ Πέτρου τῶν Σαβιέων καὶ ἀνταδελφῶν ἀφ' ἡμετέρου δ' Ἰαννουαρίου δ' ». Ἦσαν δὲ οἱ Σαβιέες οὗτοι, οἱ αὐτοὶ ἐκτεῖνοι *fratelli de Sabio*, εἰς τὴν τυπογραφίαν τῶν ὁποίων πρότερον ἢ συγχρόνως διάφορα ἐξετυπώνοντο βιβλία ἡμέτερα ἐκκλησιαστικά τε καὶ μὴ, ὡς τὸ Τριφύδιον, ἡ *disquis* τοῦ Βοκκαίου, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ ἐν Τύρῳ, τὸ Ἄνθος χαρίτων, καὶ ἄλλα τινά.

Εἰς τὴν πρὸς τοὺς κληρικοὺς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν ὁ Νούκιος διαδήλοι ὅτι τὸ τυπικὸν τοῦτο ἐξέδωκεν ἐξ ἀντιγράφου πλήρους, εἰρισμένου παρ' αὐτῷ, δι' ἐξόδων Δαμιανοῦ φιλοχρίστου ἀνδρός. Ἀλλὰ φέρω ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὴν ἐπιστολὴν ὥς τι καὶ ταύτην κοινὰ εἰς τὰς ἀποδημίας κομίζον περιλειπούμενον τοῦ καλάρου αὐτοῦ ἀποκλήμα, ἔχει δὲ οὕτως·

« Τοῖς ἐν τῷ ἀγιοτάτῳ κλήρῳ ἐναριθμουμένοις χριστιανοῖς ὀρθοδόξοις Ἀνδρόνικος Νούκιος ὁ Κερκυραῖος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

« Πολλὰ μοι ἀπορήσαι συνέβη τίς χρᾶν ὧ θεοτίμητοι μύσται καὶ πρόσκοποι τοῦ θεοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ οἱ τὰς ἱερὰς βίβλους πρὸ ἡμῶν ἐντυποῦν ἐγχειρίσαντες, καὶ τοῦ δὴ λεγομένου τυπικοῦ σὺν τοῖς αὐτοῦ ἀποφρήτοις οὐκ ἐμνήσθης, δι' οὗ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀπάσαις βίβλοις λέγω δὴ ταῖς πρὸς Ἐκκλησιαστικὴν συντετακταῖς ἀκολουθίαις, χρῆσθαι πρὸς δοῦξαν καὶ ὕμνον τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ καλῶς καὶ ἀπταιστώς ἔχοντες. Οὐ γὰρ οἶμαι τοὺς ἄνδρας διὰ τινὰ ῥαθυμίας, ἢ φειδῶ χρημάτων, ἐς τοῦ ἀναβαλεῖσθαι τοῦργον· ἔγνω γὰρ αὐτοὺς παντὸς ἀναλώματος κρείττορας γεγονότας. Ἀλλὰ τί δ' οὖν τὸ αἴτιον ἦν; τὸ τὴν βίβλον σπάνιον καὶ δυσεύρετον τοῖς δε τυγχάνειν οὖσαν, εἰδὲ γοῦν καὶ παρά τισιν εὐρίσκεται, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὕγιης καὶ ὁλόκληρος, ὡς παρ' ἐμοί· ἡμεῖς γὰρ πολλὰ πονήσαντες καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων ἀντιγράφων συγκρούσαντες διωρθώσαμεν, καὶ νῦν κεκριότες ἐσμὲν τὴν βίβλον κοινῇ καὶ τοῖς πᾶσιν εὐπόριστον ποιῆσαι, πολλὰ μὲν εἰς τοῦτο καὶ ἄλλων τινῶν θεοσεβῶν ἀνδρῶν παροτρυνάμεν, διὸ καὶ τοῖς χαλκογράφοις αὐτὴν ἐκδεδώκαμεν πολλαπλασιασθῆναι καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς ἀπὸ τιος στελέχους γονιμωτάτου μυρίας ἄλλας ἀναφρομένους φανῆναι συνεργῶ χρησάμενος καὶ χορηγῶ τῆς δαπάνης ἀπάσης. Ἀμάρτω τῷ φιλοχρίστῳ ἀνδρί. Τὸ δὲ τὴν βίβλον ἐμὲ συνιστᾶν ὡς ἀναγκαίαν καὶ πᾶν ὠφέλιμον περιττὸν ἠγησάμην· τίς γὰρ οὖν οἶδεν ὧ φίλοι καὶ σεβάσμιοι πατέρες ὡς οἶόν τις στάθμη καὶ κανὼν καὶ τύπος ἐστὶ τοῖς ὀρθοδόξως ζῆν προαιρουμένοις, δι' αὐτῆς γὰρ ἐστὶν εἰδέναι πότε δὴ κρεῶν καὶ ἰχθύων ἐναίμων γενέσθαι καὶ ποτ' οὐχί, καὶ πότε ἑορτασίμους ἄγειν ἡμέρας καὶ πότε κηστίμους, καὶ πότε παρρυχίσιν ἀγρυπνίαις καὶ δοξο-

λογίαις χρῆσθαι, καὶ πότε οὐ. Ὡς μὲν οὖν εἰς κοινὴν ὠφέλειαν ἡ βίβλος τυπωθεῖσα ἐξέδοτο οὐδεὶς με περὶ τοῦτου περαιτέρω διατείνεσθαι, ἵνα μὴ τοῖς πρὸς πάντα μεμψιμοίρως ἔχουσι καὶ δικὴν κενὸς λαχαίρης τὰ τῶν πέλας ἐλλείμματα ῥινηλατοῦσιν οὐκ ἀπεικότως ἀπειρόκαλοι φανείημεν, ὡς δὲ ὑμῖν τερον ἂν εἴη μὴ τὸν ἡμῶν κάματον ἐκφανδέειν, τοῦτο καὶ μάλα καλῶς οἶδα ἐπεί πού καὶ ἡμᾶς γράμμα διεστραμμένον ἢ καὶ μὴ καλῶς πρὸς ὀρθογραφίαν ἔχον παρέδραμεν, ἀλλὰ τὸ ἐλλειπὲς ἀποπληροῦν καὶ πρὸς ἡμᾶς εὐγνωμόνως ἔχειν, ὡς αἰτίους γενομένους ταυτηνὴ τὴν ψυχωφελῇ τυπωθῆναι βίβλον. Ἔσται δ' οὖν τοῦτο ἂν τὸ βιβλίον ἀσπασίως τύχητ' ὠνησάμενοι, καὶ ταῖς ἱεραῖς μυσταγωγίαις ἀμφοτέρω ἡμῶν μυσία οὐκ ἀκνήσθητε ποιήσασθαι. Ἐρρώσθε. ἀπὸ Ἐρετίων. »

Γίνεται δὲ ἔτι ἐκ τῶν λεγομένων κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὅτι τὸ τυπικὸν λοιπὸν πρῶτην φοράν ἐξεδόθη τὸ 1545· καὶ ἡ ἐκδοσις αὕτη ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Νουκίου ἐξάρχει ὅλων τῶν μετέπειτα, *editio Princeps*. Ἐκ δὲ τῆς ἐμπεριστατωμένης χρονολογίας, ἥτις, ὡς ἐσημείωσα, κεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ἔχουσιν ἀφ' ἡμετέρου δ' Ἰαννουαρίου δ'· συμπεραίνεται ἀναγκαίως ὅτι ἐξετελέσθη ἡ ὅλη τύπωσις αὐτοῦ κατὰ τὸν δρόμον τοῦ προηγηθέντος ἔτους 1544, καὶ περὶ τὴν τετάρτην τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ 1545 ἔλαβε μόνον τὴν συμπλήρωσιν, ἢ ἐδιδραμίσθη, ὥστε ἐκ τούτου ἐννοεῖται πῶς ὑπῆρχε πάντῃ ἐλεύθερος ὁ Νούκιος κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος διὰ τὴν ἀκολουθήσασθαι εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρεσβευτὴν Κερκόλου τοῦ Ε'. Γηράρδον Οὐερτούχιον, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ἐκδοθέντα τῶν Ἀποδημιῶν, καὶ αὐτὸν ἐκεῖθεν πάλιν νὰ συνοδεύσῃ εἰς διαφόρους τόπους τῆς Λύτσεως μέχρι τοῦ ἀκολουθοῦντος ἔτους 1546, ὅτε μόνος ὑπῆγεν εἰς τὴν Σκωτίαν.

Περὶ τὸν τρόπον τινά, ὅτι τὸ κύριον τοῦ Νουκίου ὄνομα εἰς μὲν τὰς κεφαλίδας τῶν βιβλίων τῶν ἀποδημιῶν του, ἀναγιγνώσκεται πάντοτε Νίκανδρος, ἐνταῦθα δὲ εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ τυπικοῦ, ὡς εἶδαμεν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς του, ἐπιγράφεται Ἀνδρόνικος· καὶ ὅτι μὲν τοῦτο ἦτον τὸ καθυπόκρυτον τοῦ, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἐπειδὴ ὡς χριστιανικὸν αὐτὸ ὄνομα διατελεῖ ἐκ πολλῶν χρόνων, ὅτε καὶ συγγραφεῖς τινες καὶ τῶν θύραθεν καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτοκράτορες ἀκόμη ἐκαλοῦντο μετὰ τοῦτο, καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν αὐτὴν τὴν γενέθλιον τοῦ Νουκίου χώραν, πολιτεύεται μέχρι τῆς τῆμας. Ἀλλ' ὁ Νούκιος ἀπὸ ζῆλον ἴσως πρὸς τὰ ἀρχαιότερα φερόμενος, ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τυρόμενος ξένων τινῶν λογίων, οἵτινες τὸ τότε κυροῦ δὲν ἔλειπον ἀντὶ τῶν ἰταλικῶν ἢ τευτονικῶν αὐτῶν προσωνυμιῶν νὰ ἀσπάζωνται τὰς ἑλληνικὰς αὐτῶν μεταφράσεις, οἱ Καρτερόμαχοι, φέρ' εἰπεῖν, οἱ Καπνίονες, οἱ Οὐσλαμπάδιοι, οἱ Μελέγχθονες, οἱ Πύλανδροι, οἱ Οὐσποιοί, οἱ Χυτράιοι, οἱ Ἐρασμοί, καὶ εἴ τινες ἄλλοι τῆς κλάσεως ταύτης, οὕτω καὶ ὁ Νούκιος μετεποίησεν ὀλίγον ἐπὶ τὸ κλασικώτερον τὸ ἐκ τοῦ κύριον.

Μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἀντιτύπῳ πραγματειῶν τελευταῖον ἐπέχει τόπον, ὡς εἶπα ἀνωτέρω, τὸ πασχάλιον συνιστάμενον ἐξ ἐπτὰ μόνων φύλλων· διδῶν τούτου ὁλόκληρον τὴν ἐπιγραφὴν ἂν καὶ ὑπέρμετρα διεξοδικὴν κατὰ τινες ἄλλας τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τε ξένους καὶ ἡμετέρους ἐβάλλοντο ἐνίοτε ἐπὶ τοῦ ματώπου τῶν βιβλίων κατ' ἐκείνους τοὺς πρώτους χρόνους τῆς τυπογραφίας· κἀμὴν δὲ τοῦτο διότι ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς γίνεται γνωστὸν ὅτι τῶν συναδελφόντων τὰ ἐκκλησιαστικὰ μὲν βιβλία, ὡρολόγια τε καὶ συνόψεις καὶ ἕτερα, πασχάλιον πρώτος πονητής, ἡ τοῦλάχιστον πρῶτος ἐκδότης ὑπῆρξεν ἐκ τύχης Κερκυραῖος ἄλλος, Βασίλειος Βάλερις, ὡς τοῦ τυπικοῦ ἐχρημάτισεν ὁ Κερκυραῖος Ἀνδρόνικος Νούκιος· ἡ ἐπιγραφὴ ἐκτείνεται οὕτως· « Πασχάλιον τοῦ ὁσδοῦ αἰῶνος περιέχον τὰ ἀπὸ κτίσεως ἔτη, τὸν ἐνδικτιῶνα, τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου, τὸν κύκλον τῆς σελήνης, καὶ τὸ θεμέλιον αὐτῆς, τὴν παραμονὴν τῶν χριστοῦ γεννῶν, τὴν κρεωφαγίαν, τὸ τριώδιον πότε ἀρχεται, ἔτι δὲ ἡχοῦ καὶ ἐσθινόν, τὴν τε ἀποκρία (sic) καὶ τὸν Ἑυαγγελισμόν, τὸ νομικὸν φάσκα ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης ἑβδομάδος συμβαίνειν (sic) ἔσεσθαι τὸ τε χριστιανικὸν Πάσχα, τὴν ἀγίαν Ἀγάληψιν, καὶ τὴν ἀγίαν πεντηκοστήν, τὴν κυριακὴν τῶν Ἀγίων Πάντων, τὰς ἡμέρας τῶν νηστειῶν τῶν ἀγίων καὶ παρευρημῶν ἀποστόλων καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν, ἔτι δὲ πάντα πασχάλια ἐξήκοντα κορηθέντα παρὰ Βασιλείου Βαλέριδος τοῦ Κερκυραίου, ἀρχονται δ' οὖν ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔτος χιλιοστῷ πεντηκοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ. » Τὰ δὲ Πάσχάλια ταῦτα καταδιβάλλονται μέχρι τοῦ αἰχδ.

Τίς οὖτος ὅμως ὁ Βάλερις, ἡ Βαλέριος, ἡ Βαλέρης, ἀγνοῶ ἕως τῆς ὥρας παντάπασιν· ἀλλ' ὅστις καὶ ἂν ἐνὶ βλάβει ἀπὸ τῆν ἐκθεσιν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ὅτι δὲν ἦτον βέβαια καὶ πολὺ ἐφάμιλλος τῆς παιδείας τοῦ συμπατριώτου του, μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποῖου εὑρίσκειται εἰς τὸ αὐτὸ τεῦχος ἐνωμένον τῷ ἰδικῶν του· ὡς τόσον καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλων τῷ τότε καίρου ἐκδοθέντων ἐν Βενετίᾳ ἡμετέρων βιβλίων καταφανὲς γίνεται ὅτι δὲν ἀπέλειπεν ἐκεῖ διατρέχοντες συχνοὶ τῶν ὑπὸ τὸ Βενετικὸν σκηπτρον τελούντων νησιωτῶν, τῶν ἐκ Κρήτης καὶ Κύπρου καὶ τῶν ἐκ Κερκύρας ὁρμωμένων μάλιστα.

Ἐν τῷ προμνησθέντι περὶ Νουκίου ἀρθρῷ τῷ καταχωρισθέντι ἐν τῇ Πανώρᾳ, σημαίνει ὁ ἱ.π. Α. Μουστοξείδης περὶ τοῦ τυπικοῦ ὅτι εὑρίσκειν αὐτὸ τυπωθὲν ὑπὸ Νουκίου κατὰ τὸ 1577· ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς σημειουμένη αὕτη τύπωσις πληροποροῦμαι τῶρα ἐξ αὐτοψίας ὅτι δὲν ἐνὶ παρὰ ἀπλή μετατύπωσιν τῆς παρὰ Νουκίου γενομένης τὸ 1545, τὴν ὁποίαν ἤδη ἐπερίγραψα, διαφέρουσα εἰς οὐδὲν αὐτῆς οὔτε κἂν εἰς τὰ τυπογραφικὰ σφάλματα, ἐκτὸς ἐάν εἴη τις διαφορὰ, τὴν δι' ἀριθμοῦ σημειώσιν τῶν φύλλων, ἡ ὁποία ἔλειπεν εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Νουκίου· ἐπειδὴ τῆς κατὰ τὸ 1577 ταύτης γενομένης μετατυπώσεως ἔχω ὡσαύτως κατὰ

τὸ παρὸν ὑπ' ὀρθοκλμούς ἀντίτυπον, περιελθὼν κατ' αὐτὰς καὶ τοῦτο ἐκ τύχης εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αὐτοῦ φίλου ὅστις ἀπέκτητε καὶ τὸ πρῶτον τὸ τοῦ Νουκίου. Ἐκθέτω καὶ αὐτοῦ συντόμως τὰ γνωρίσματα διὰ νὰ γίνῃ πλήρης τρόπον τινα ἡ βιβλιογραφικὴ αὐτῆ τοῦ Νουκιανοῦ τυπικοῦ ἱστορίαι.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐν τῷ ἀντιτύπῳ τούτῳ, περιλεισμένη μετὰξὺ δύο παχυλῶς χαλκογραφημένων κινῶν ἰωνικὴν τάχα μιμωμένων τάξιν, καὶ ἐχόντων ἀπὸ τὸ ἐξω μέρος ἐκκτέρωθεν ἄγγελον ἱστάμενον λαμπαδηφοροῦντα, ἐκτείνεται εἰς ταύτας τὰς λέξεις· « Τὸ παρὸν τυπικόν, τετύπεται Ἐνετίῃσι ἐν οἰκίᾳ Ἰακώβου τοῦ Λεοκλίνου, ἀναλώμασι μὲν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμελείᾳ δὲ πολλῇ καὶ ἐπιδιορθώσει, κυροῦ Θεοφάνους Ἱερομονάχου Λογαρᾶ τοῦ Κυρίου καὶ Πρωτοσυγγέλου. » Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν δὲ καίται εἰς τὸ μέσον περιστρεφόμενον σχῆμα τι ὁμοῖον τοῦ Η γράμματος, ἔχοντος σταυρὸν ἐπὶ τῆς ἐγκυρσίου κεφαλῆς, καὶ ὑποκείμενον αὐτοῦ ἀσπίς φέρουσα ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς μορφήν ζώου τοῦ κοινῶς λεγομένου Κουνადίου. Διάφορα ἄλλα βιβλία φέρουσι τὸ στέμμα τοῦτο, ὅσα παρὰ τε ταῖς ἀδελφοῖς de Sabio ἐτυπώθησαν πρότερον, καὶ παρὰ Ἰακώβῳ μετέπειτα τῷ Λεοκλίνῳ, καθὼς τὸ ἐπωνόμιον Ἀνδρέου τινὸς Κουνάδου Πατρίως αἰνιττόμενον, ὅστις ἐχορήγει τὴν δαπάνην τοῦ τύπου, ὡς ἀναγινώσκεται εἰς τὸ Τριώδιον καὶ τὴν Παρακλητικὴν, τὰ ἐν ἔτει 1522 ἐκδοθέντα παρὰ ταῖς ἀδελφοῖς de Sabio, καὶ ὅστις, ὡς φαίνεται ἀποκατεστάθη τέλος πάντων καὶ κύριος τῶν τύπων, δι' ὧν εἰργάζοντο ἔτι ζῶντος αὐτοῦ οἱ Σαβίσις ἀδελφοί, καὶ ἀποθανόντος, Ἰακώβος μετέπειτα ὁ Λεοκλίνος· διότι εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον « παλαιὰ τε καὶ νέα Διαθήκη, ἥτοι τὸ Ἄρθον καὶ Ἀναγκαῖον αὐτῆς, σύγγραμμα Ἰωαννικίου Καρ-άνου Ἱερομονάχου καὶ Πρωτοσυγγέλου Κερκύρας, μετατυπωθὲν παρὰ Ἰακώβῳ Λεοκλίνῳ τὸ 1567, περὶ τοῦ ὁποῖου κατὰ πλάτος διήλθα ἐν διαλέξει ἐκδοθείσῃ ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1847, καίται ὑπὸ τὴν Κουνάδοφρον ἀσπίδα αἱ λέξεις αὗται· « τύπος Κουνάδου » τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει ἄλλο εἰμὴ ὅτι τὸ βιβλίον ἐκτελέσθη διὰ τῶν τύπων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν Κουνάδον. Λοιπὸν καὶ ἡ μετατύπωσις τοῦ τυπικοῦ ἔγινε διὰ τῶν αὐτῶν τύπων παρὰ τῷ Λεοκλίνῳ ὡς ὑπεμφαίνουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφθέντα σύμβολα· ἡ σημείωσις δὲ τοῦ χρόνου καίται κατὰ τὸ τότε κοινῶς ἐπικρατοῦν τυπογραφικὸν ἔθος εἰς τὸ τέλος τοῦ τεύχους διὰ τούτων τῶν λέξεων· « ἔπει τῷ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αἰσθ.

Ὁ ἐπιμαληθεὶς τὴν μετατύπωσιν Ἱερομόναχος Λογαρᾶς ὅχι μόνον δὲν μετέβαλε τίποτε τῆς ἐκδόσεως τοῦ Νουκίου, ἀλλὰ τὸ περίεργον ἄνευ τινὸς προὑπομνήσεως ἀρχίζει ἀμέσως τὴν ὀπισθεν (retro) σελίδα μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νουκίου, εἰς τρόπον ὥστε ἐάν τις δὲν προπέξῃ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς προμετωπίου σελίδος ἐνθα ῥητῶς λέγεται ὅτι ὁ ἐπιμαληθεὶς τὸν τύπον ἦτο ὁ Θεοφάνης ὁ Λογαρᾶς, ἀναγινώσκων τὴν ἐπιστολὴν θέλει ἔλθῃ εὐκόλως εἰς

Γαλιλαίος.

συμπέρασμα ότι ο Νούκιος ἦτον ὁ κύριος ἐκδότης ταύτης τῆς κατὰ τὸ 1577 ἔτος, ἥτοι τῆς 32 ἔτη μετὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γενομένης ἐκδόσεως. Μόνη παραλλαγή ἀπὸ τῆς πρώτης θεωρεῖται εἰς ταύτην ὅτι εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν πασχαλίων ὀνομάζεται ὡς πονητῆς αὐτῶν ὁ Λογαράς καὶ ὄχι πλέον ὁ Βάλερς, διότι ταῦτα ἦτον ἀνάγκη νὰ ἀρχίζωσιν ἀπὸ τὸ 1577 ἔτος, καὶ νὰ ἐπεκταθῶσι καὶ ἐπ' ὀλίγα περισσότερα ἔτη.

Ἡλπίζα νὰ ἀναφέρῃ τι περὶ τῶν ἀρχαίων τούτων ἐκδόσεων τοῦ Τυπικοῦ ἐν τῷ περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῶν Ἑλλήνων συντάγματι (de libris ecclesiasticis Graecorum) Λέων ὁ Ἀλλάτιος· ἀλλ' αὐτὸς ἀρκεσθεῖς μόνον εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ εἰς τὴν μνημόνευσιν τυχόν κατὰ πάρεργον εἴ τι χειρόγραφον αὐτῶν ἐφέρετο ἐν Βιβλιοθήκῃς τῆς Ἰταλίας περὶ τῶν τυπωμένων οὐδένα ποιεῖται λόγον· βλέπω μόνον ὅτι ὁ Φαβρίκιος, ὅστις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ βιβλιοθήκην συνεξέδωκε τὸ σύνταγμα (ἐν τέλ. τοῦ V Βιβλίου τῆς παλ. ἐκδόσεως) φέρει, ἐνθὺς ὁ λόγος περὶ Τυπικοῦ, ἐν σημειώσει (α) ὅτι τὸ τυπικὸν ἐπιδιορθωθὲν ὑπὸ Ἰωάνναφ Ἱερομονάχου περὶ τὸ 1584, πολὺ λάκεις εἶδε τὸ ρῶς παρ' Ἀντωνίῳ Πινέλλῳ 1603, 1615, 1643· ὥστε μετὰ τὴν τοῦ Λογαρά μετατύπωσιν ἀκολουθεῖ αὕτη ἢ ὑπὸ Φαβρίκιου σημειο-

μένη τοῦ Ἰωάνναφ, ἥτις ἐγένετο ἐπτὰ ἔτη μετ' ἐκείνην.

Δὲν ἔχω τὸ σύγγραμμα τοῦ Μαιταίρου *annales typographici*, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠξούρω ποίας καὶ ἐκεῖνος καταλέγει ἐκδόσεις τοῦ Τυπικοῦ· ἠξούρω μόνον ὅτι ὁ ὑμέτερος Κ. Παπαδόπουλος Βρετὸς ἴσως λαβὼν ἐκ τοῦ Μαιταίρου ἀναφέρει ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τὰς παρὰ Πινέλλῳ μετέπειτα γενομένας καθ' ὅλον τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς 17'. ἐκτονταετηρίδος, ὅσας τε μνημονεύει εἰς τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν ὁ Φαβρίκιος, καὶ ἐπὶ ταύταις δύο προσέτι, τὴν τοῦ 1605 καὶ τὴν τοῦ 1635 ἔτους. Πολλὰ πιθανόν οὐδ' ὁ Μαιταῖρος ἀρχαιοτέρων ἄλλων νὰ κάμνη λόγον, αἱ ὁποῖαι ἐξ αὐτοῦ ἐπρεπε νὰ καταλέγοντο καὶ ἐν τῷ ρηθέντι καταλόγῳ.

Ἐκ Κερκύρας, 23 Νοεμβρίου 1857.

Χ. ΦΙΑΛΤΑΣ.

ΓΑΛΙΛΑΙΟΣ.

—ooo—

Τοῦ μεγάλου τούτου ἀστρονόμου τὴν βιογραφίαν καὶ τὸ βιοεῖμα ἐδημοσίευσεν ἡ *Πανδώρα* πρὸ 23 περίπου ἔτων (τόμ. Β' σελ. 813). Περισσότερον λοιπὸν κρίνουσα νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὴν ἀρκεῖται νὰ παραθέσῃ